

ERDÉLY ARANYKORA

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEMSÉGE

KERETTÖRTÉNET FÜZET

KÜLFÖLDI MAGYAR CSERKÉSZSZÖVETSÉG

2014

ERDÉLY ARANYKORA

Bethlen Gábor fejedelemsége
1613-1629

Írta: Rácz Zsuzsanna

A Külföldi Magyar Cserkészszövetség Bethlen Gáborról szóló füzetét Beodray Ferenc szöv. tb. elnök kimagasló cserkészvezető emlékének ajánljuk. A külföldi, azaz emigrációs magyar cserkészzet egyik kezdeményezője és meghatározó alakja volt. Halálával egy rendkívül szolgálatkész cserkészvezetőt veszítettünk el. Több mint 70 éves cserkész munkássága és örökmécsesként lángoló magyarsága mindannyiunk számára példa.

FORRÁSMUNKÁK:

- R. Várkonyi Ágnes: *Megújulások kora. Új képes történelem.* Helikon Kiadó, Budapest, 1997
Horváth Jenő: *Királyok könyve.* Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 1999
Nagy László: *Bethlen Gábor a nagy fejedelem.* Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1964
Makkai László: *Bethlen Gábor emlékezete.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980
Lengyel Balázs: *A török Magyarországon.* Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1971
Halmos Ferenc: *Száz rejtély a magyar történelemből,* Gesta Könyvkiadó, 1994

AZ ÁLORCÁS MAGYAR

Bethlen Gábor halála háromszázadik évfordulójára

Írta Reményik Sándor

A magyar erő roppant ormain
Jártatta hideg, szomorú szemét:
Mohács mögött, ország-halál mögött
Csillogtak messze Mátyás csúcsai...
Rajtuk jártatta szomorú szemét,
Róluk álmódott szörnyű éberem:
El nem ragadták álma paripái,
Önuralom zablázta zordonul.
Tudta: ütközni nyílt hely nincs sehol,
Sem döntő diadalra rónaság,
Sziklák közt folyt véres bujócska-játék,
Erdélyi farsang, komor karnevál.
Az új mulatság új magyart kívánt.
Nem ledüböngő felvonó-hidat,
Nem egy ellenség ellen egyenest,
Fedetlenül kironató Zrínyiket.
Az új mulatság más magyart kívánt:
Kardos magyart, de álorcásat is,
Sok ellenség közt zúzott csontjait
Bölcsen forgató, "praktikás" magyart.
Ő lett az új, az álorcás magyar,
Ki váltogatott, száz álarc alatt

Híven hordozta s változatlanul
Örök-egy arcát, fáját, Istenét.
Sziklák közt folyt véres bujócska-játék:
Előre két lépés, meg vissza három,
Kettő kelet, kettő nyugat felé...
Csillogtak messze Mátyás csúcsai.
Előre két lépés, meg vissza három,
Kettő kelet, kettő nyugat felé:
Az ördögökkel kellett cimborálni
Látszathoz néha, - mindig Istenért!
Ő lett az új, álorcás magyar,
A kérdező: Ki látott engemet?
Az alkudozva is félelmes úr,
A hajlongva is töretlen gerinc.
Messze maradtak Mátyás csúcsai,
De Erdély épült az álarc alatt
S a magyar mérleg egyensúlya lőn
Világ-súlyok vak zuhanása közt.

Nagyvárad, 1929 október 7.

Javaslat: Olvassátok el a verset! A versben a legédesebb a nyelv és többszörös olvasással mind többet fogtok belőle megérteni. Ez egy nagyon szép vers és igazán hűen megverseli, milyen volt Bethlen Gábor. - R. Zs.

TARTALOM

Mátyás királytól az önálló Erdélyig.....	5. o.
Időrendi táblázat – általános	6. o.
Időrendi táblázat – Bethlen élete	7. o.
Lelkiismereti szabadság, vallásszabadság, reformáció és ellenreformáció	8. o.
Bethlen élete, hatalomra kerülése és uralkodása.....	10. o.
Bethlen jelentősége, nagysága, hatása az utókorra	15. o.
Magyarázatok.....	17. o.

Bethlen Gábor

erdélyi fejedelem, magyar király

URALKODÁSI IDEJE

Erdély fejedelme (1613. október 23. – 1629. november 15.)

Magyarország királya (1620–1621)

Elődje: Báthory Gábor

Utódja: Brandenburgi Katalin

ÉLETRAJZI ADATOK

Teljes neve: Iktári Bethlen Gábor

Született: 1580, Marosillye

Elhunyt: 1629. november 15, Gyulafehérvár

Nyughelye: Gyulafehérvári érseki székesegyház

Házastársa: Károlyi Zsuzsanna (1605), Brandenburgi Katalin (1626)

Édesapja: Bethlen Farkas

Édesanyja: Lázár Druzsina

MÁTYÁS KIRÁLYTÓL AZ ÖNÁLLÓ ERDÉLYIG

A tavalyi könyvecskénk témája Hunyadi János törökverő hadvezér, nagy magyar államférfi volt, aki nem utolsó sorban utolsó nagy nemzeti királyunk, Mátyás apja is volt, és aki sikeres vezetésével megteremtette Mátyás uralkodásához a feltételeket. Hogyan jutottunk a Magyarországot a töröktől sikeresen védő nagyvezértől Erdély Aranykoráig? Miért csak Erdély? Mi történt az országgal 1456 és 1613 között, ez alatt a csaknem másfél évszázad alatt?

Mátyás királyunk erőskezű uralkodó volt, állandó zsoldoshadseregével, a Fekete Sereggel nemcsak biztosította az ország védelmét, hanem sikeresen terjeszkedett is. Így történt, hogy Mátyás 47 évesen Bécsben hunyt el, mit 5 évvel halála előtt foglalt el. Sajnos azonban Mátyás halála véget vetett a központosított magyar nemzeti királyságnak. Mivel törvényes utóda nem maradt hátra, az országgyűlés 1490-ben II. Ulászló Jagellóházi (lengyel) királyt választotta meg magyar királynak, akinek a gyengesége volt a magyar nemességre nézve a legfőbb vonzereje. Nem véletlenül hívták őt „Dobzse” (lengyelül „Jól van!”) Lászlónak, mert mindig mindent csak ráhagyott mindenkire. Uralkodása alatt szétszűllött az ország, végre a nagyurak kényükre-kedvükre azt tehettek, amit akartak, nem volt már igazságos Mátyás király, aki megvédte volna az egyszerű embereket a nagyok hatal-

maskodásaitól. Közben a török árgus szemekkel várta az alkalmat, hogy az országra törjön, ami sajnos hamarosan be is következett. II. Ulászló fia II. Lajos volt az utolsó magyar király, aki az egész Magyar Királyság felett uralkodott. 1526-ban 20 évesen halt meg a Mohácsi csatában, ahol a sokkal jobban felszerelt és képzett török túlerővel szemben a magyar sereg megsemmisítő vereséget szenvedett és odaveszett a csatában a nemzet színe-virága. Ettől kezdve a magyarság a délről feláramló és a kincses nyugat-Európa felé igyekvő török és a magyar királyi hatalmat kisajátító Habsburgok között őrlődött és szomorú, de igaz, hogy a keresztény Habsburg császárok gyakran csak olyan vagy még rosszabb ellenségei voltak a magya-

roknak, mint a törökök. Az ország három részre szakadt: ami nagyjából a mai Magyarország, az az országrész török uralom alatt sínylődött, a Felvidék és Nyugat-Dunántúl Habsburg uralom alá került és a harmadik rész lett a függetlenségét viszonylag sikerrel megőrző Erdély. Ennek protestáns fejedelmei ügyesen kijátszották egymás ellen a törököt és az osztrákot és evvel a taktikával egy időre sikerült haladó, virágzó fejedelemséget létrehozniuk. Erdély egy „Tündérkert” lett – az osztrák, illetve a török uralom alatt sanyargó magyar területektől délkeletre. Ez a kis könyv ennek a Tündérkertnek a történetét meséli el.

ÁLTALÁNOS IDŐRENDI TÁBLÁZAT

- 896 Honfoglalás (a magyarok bejövetele a Kárpát-medencébe)
1001–1038 Szent István, első keresztény (Árpád-házi) királyunk
1077–1095 Szent László
1206–1235 II. Endre
1222 Aranybulla (első alkotmányunk, ami kimondja, hogy az uralkodót a nemesség választja)
1235–1270 IV. Béla
1241–1242 Tatárjárás
1290–1301 III. Endre
1301 az Árpád-ház kihalása
(1301–) 1310–1342 Károly Róbert (Anjou)
1342–1382 I. vagy Nagy Lajos (Anjou)
1387–1437 Zsigmond magyar, német, cseh király, német-római császár
1438–1439 Habsburg Albert
1440–1444 Ulászló
1445–1457 V. László (Habsburg)
1446–1452 Hunyadi János az ország kormányzója
1456 Hunyadi Nándorfehérvári diadala (törökök ellen)
1457 Hunyadi László kivégzése
1458–1490 I. Mátyás (Hunyadi)
1479 Kenyérmezői diadal a török felett (Kinizsi Pál)
1516–1526 II. Lajos (Jagelló)
1517 Luther Márton kiszögezi tételeit a wittenbergi templomkapura – a reformáció kezdete
1526 Mohácsi csata, a törökök győznek, meghal a fiatal király
1541 Budát elfoglalják a törökök; az ország három részre szakad
1551 az erdélyi országgyűlés kimondja a vallásszabadságot
1552 Eger sikeresen megvédi magát az ostromló török túlerővel szemben (Dobó)
1566 Szigetvári csata (Zrínyi Miklós)
1595 Bocskai István Gyurgyevónál megveri a szultán hadát
1604–1606 Bocskai szabadságharc
1613–1629 Bethlen Gábor fejedelemsége
1618–1648 A Harmincéves vallásháború Európában
1664 Zrínyi Miklós meghal vadászbalesetben
1671 Főúri felkelés; Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc kivégzése
1643–1703 Zrínyi Ilona
1678 Thököly féle felkelés
1686 Buda várának felszabadítása a török uralom alól
1699 Karlócai béke – a törökvilág vége Magyarországon

BETHLEN GÁBOR ÉLETE

IDŐRENDI TÁBLÁZAT

- 1580 Született Marosillyén, Erdélyben
- 1590 Meghal az édesapja, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem a marosillyei birtokot elveszi az árváktól
- 1592 Meghal az édesanyja is, Gábor István öccsével árván marad, anyai nagybátyjuk neveli a két fiút
- 1593 Báthory Zsigmond udvarába megy, hogy birtokait visszaszerezze. Zsigmond szolgálatába áll, katonáskodik.
- 1599 Visszakapja apai örökségét, amit 1600-ban megoszt öccsével
- 1602 Báthory Zsigmond lemond. Basta császári generális rémuralma Erdélyben. Bethlen részt vesz az ellene irányuló felkelésben, leleplezik, a törökhöz menekül. Itt megismeri a török szokásokat, összeköttetéseket szerez.
- 1604 Bocskai István lesz az erdélyi fejedelem, részben Bethlen közbenjárására a török szultánnál. Bethlen visszatér Erdélybe, ahol Bocskai birtokot és fontos beosztást ad neki
- 1605 Feleségül veszi Károlyi Zsuzsannát
- 1608 Bocskai halála után Báthory Gábornak szerzi meg a fejedelemséget, aki azonban erőszakos, erkölcstelen, rossz fejedelem.
- 1612 Bethlen felkelést szervez Báthory Gábor ellen, de elárulják és menekülni kényszerül.
- 1613 Bethlen visszatér Erdélybe, az országgyűlés megválasztja fejedelemnek. Báthory Gábert kegyetlenkedései miatt meggyilkolják a hajdúk.
- 1618 Európában kitör a harmincéves háború
- 1619 Bethlen a csehek szövetségeseként három hónap alatt elfoglalja a királyi Magyarországot
- 1620 Magyar királlyá választják, de nem koronáztatja meg magát
- 1621 Nikolsburgi béke a Habsburg császár és Bethlen között: Bethlen lemond a királyságról, de megkapja a hét felső-tiszai vármegyét. A császár megígéri, hogy biztosítja a protestánsoknak a vallásszabadságot és az országgyűlés összehívását.
- 1622 Meghal első felesége
- 1623–25 Bethlen belép a Hágai szövetségbe (protestáns államok: Anglia, Hollandia, Dánia és Svédország szövetsége), kétszer is megtámadja a Habsburg seregeket. Habár győzelmet arat, de ezt nem tudja kihasználni a szövetségesei vereségei miatt.
- 1626 Pozsonyi béke, ami megerősíti a nikolsburgi béke feltételeit. Feleségül veszi Brandenburgi Katalint.
- 1629 Meghal Gyulafehérváron.

LELKIISMERETI SZABADSÁG, VALLÁSSZABADSÁG, REFORMÁCIÓ ÉS ELLENREFORMÁCIÓ

Remélem, senki sem ájul el a fenti hosszú szavaktól. Mi magyarok nagyon szeretjük őket. Fontos szó a lelkiismeret, ami, ha valami rosszat tesz az ember, akkor furdalja. Mert ha senki sem tud róla, hogy mit tettem, én tudom, és engem bánt. Magyarországon ma van egy szép mozgalom, aminek a neve és jelszava: Jónak lenni jó! Ez a mondat ma népszerű és közkedvelt Magyarországon és ahogy látni fogjuk, teljesen és tipikusan magyar eszme (gondolat). Mert ha nem vagyunk jók, bánt és furdal minket a lelkiismeretünk.

A lelkiismereti szabadság definíciója a Wikipediából: „A lelkiismereti szabadság alapvető emberi jog, magában foglalja a személyes meggyőződés, világnézet, vallás szabad megválasztásának szabadságát.” A lelkiismeret szabadsága azt jelenti, hogy ismerem magamat, ismerem a saját lelkemet és az irányítja gondolkodásomat és cselekedeteimet, és ebben semmi külső erő nem gátol, akadályoz vagy korlátoz engem.

Mi magyarok, és köztünk is kiváltképpen az erdélyiek, élen jártunk a lelkiismereti és a vallásszabadság kimondásának, törvénybe iktatásának a területén. II. János magyar király és erdélyi fejedelem alatt történt, hogy az erdélyi országgyűlés 1557-ben a vallásszabadságot kimondta és törvénné tette Erdélyben. Ekkor nem csak azt mondták ki, hogy mindenki olyan hitben él, ami neki tetszik, hanem azt is, hogy az új hitek követői nem háborgathatják a régi egyház - ami ekkorra megkülönböztetésként a római katolikus egyháznak lett nevezve - híveit. Ez mérföldkő az emberiség történetében, mert ekkor mondták ki először Európában a lelkiismeret és vallásszabadság törvényét. Ezzel a törvénnyel a református, unitárius, római katolikus és lutheránus vallás közjogi elismerésben részesült. Összehasonlításként Franciaországban például 1598-ben mondták ki a vallásszabadságot, de valójában csak 1789-ben kaptak a protestánsok egyenlő jogokat.

Itt szeretnék néhány szót szólni a fiatalon, 31 éves korában elhunyt II. János királyról. Gyermekekorában katolikusként nevelkedett, születése után kezdett el a

reformáció terjedni Magyarországon. Ennek hatására áttért előbb az evangélikus, majd a református hitre, majd később Dávid Ferenc erdélyi lelkész hatására unitárius lett. Dávid Ferenc tanításában összekapcsolta a hitet és a szabadságot:

A hit Isten ajándéka, mely hallásból van, és a hallás Isten ígéje által.

A hit szabadság nélkül csak bilincs, a lélek bilincse.

Néhány szót a reformációról: A reformációt Luther Márton német szerzetes indította el 1517-ben német a Wittenbergben. Mélyen vallásos szerzetes volt, akit a rendfőnöke 1510-ben Rómába küldött. Luthert fel-

háborította az útnán az egyházban és a hívek között tapasztalt anyagiasság, komolytalanság és az általános erkölcsi hanyatlás. Hazatérve az fogadta, hogy az egyház úgynevezett búcsúcédulák árulásával próbálja növelni bevételét. A búcsúcédula pénzért árusított bűnbocsánat volt, X. Leó pápa így próbálta

előteremteni a Szent Péter Bazilika építéséhez szükséges pénzt. Luthert ez végképp felháborította és tiltakozó levelet írt a püspökének. Evvel indult útjára a protestantizmus, ami tiltakozást jelent, ami idővel szakadáshoz vezetett a keresztény egyházban és megszülettek a különféle reform – javított, újított – vallások, amik mind az eredetekhez való visszatérést, a Biblia olvasását és azon keresztül Isten akaratának a megismerését tartották a legfontosabbnak. Nekik köszönhető, hogy a Bibliát lefordították nemzeti nyelvekre és az istentiszteletet is latin helyett, amit a hívek közül nem sokan értettek, a nemzeti nyelven kezdték tartani. A lefordított Bibliák és vallási tételek terjesztését és ez által az új tanok széleskörű elterjedését nagymértékben elősegítette a könyvnyomtatás, amit 1490-ben fedezett fel Gutenberg. Azelőtt a könyveket kézzel másolták és persze a nyomtatás sokkal gyorsabb, hatékonyabb és olcsóbb volt, ha nem is volt olcsó. A református vallások számúzték a templomokból a festményeket és szobrokat, általában a díszítést, mert a tiszteletüket bálványimádásnak tartották; helyette az írott betű és az olvasás lett a hit forrása. Ezért nagyon fontosá lett a tanulás. Mindenféle iskolákat alapítottak és a parasztok gyerekeinek is lehetővé tették a tanulást. Bethlen Gábor maga 1000 Forintos bírsággal büntetett minden olyan földesurat, aki akadályozta jobbágy iskolába járását. Ez akkoriban nagyon nagy összeg volt.

A reformációra válaszként az eredeti, az ekkorra már megkülönböztetésként római katolikus vallásnak nevezett, a római pápa által irányított egyház az úgynevezett ellenreformációval válaszolt. Az ellenreformáció fontos fegyvere volt a művészet, ekkor született a drámai barokk irányzat. A reformáció elleni harc irányítói az 1540-ben Szent Ignác által életre hívott jezsuiták voltak, ők is a lelkekért folytatott harc fontos területének tartották az oktatást, számos kivá-

ló iskolát és egyetemet alapítottak. Végeredményben azt lehet mondani, hogy habár a kereszténység 1500 év után ágakra szakadt, mégis a reformáció nagymértékben hozzájárult a kereszténység és a római egyház megújulásához is. Itt meg szeretném jegyezni, hogy az idén megválasztott Ferenc pápa személyében az első jezsuita pápát tisztelhetjük.

A keresztény vallások között a harc nem csak a nyomtatás, oktatás és a művészet területén folyt, hanem hamarosan, ahogy ez már lenni szokott, a legvéresebb okokból a legvéresebb események is bekövetkeztek. Ennek a kulminációja lett a harmincéves háború, ami – kitaláltatok – harminc évig tartott, 1618 és 1648 között. Jellemző pusztító erejére, hogy a 17. század világháborújaként is emlegetik. Az el-

lentétek a protestáns-katolikus vonal mentén húzódtak meg, de a szász választó fejedelmek küzdelmének a német-római császár ellen is egy frontvonala volt. A Habsburg (osztrák, katolikus) dinasztia harca a Bourbon (francia, szintén katolikus) dinasztia ellen is egy ütközési felület volt benne.

Hát nem szebb megoldás volt az új tanok, hitek és egyházak megszületésére a magyar megoldás? Vitatkozunk, de éljünk békében egymással és válasszuk el a világi hatalmat belső, vallásos meggyőződésünktől. Kiki élje a maga életét kedve és hite szerint és ne bántsa, háborgassa a másikat a hite miatt.

BETHLEN ÉLETE, HATALOMRA KERÜLÉSE ÉS URALKODÁSA

„Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet.”

(Bethlen Gábor)

Bethlen 54 évvel a Mohácsi vész (1526) után született 1580-ban egy három részre szakadt országba, ahol az ország nagy részeit elfoglaló, állandóan egymással marakodó Habsburg (osztrák) császár és oszmán (török) szultán uralma már többé-kevésbé elfogadott része volt a magyar életnek. Erdélyi arisztokrata család gyermeke volt, nagyapja, Bethlen Gábor után lett elnevezve. A mohácsi csatában hatszáz lándzsás vitézt vezetett, túlélte azt és később Szapolyai János magyar királyt támogatta Ferdinánd osztrák császár ellenében. Apja Bethlen Farkas eleinte Ferdinánd mellett

harcolt a török ellen, majd II. János hívására Erdélybe települt, ahol országos főkapitány lett. Anyja Lázár Druzsina székely lófő (közép-nemesi) családból származott.

Testvérei közül egyedül István öccse maradt életben (akkoriban csak kevés gyerek élte túl a kisgyermek-kort), akivel korán árvaságra jutottak. Amíg apjuk élt, a fiúk a marosillyei birtokukon, a várkastélyban nevelkedtek, de azt Báthory Zsigmond, az akkori erdélyi fejedelem, elvette a családjuktól, amikor az apa meghalt 1590-ben. Özvegy édesanyjuk bátyjához, Lázár Andráshoz - anyai nagybátyjukhoz - költözött a Lázár család ősi birtokára Gyergyószárhegyre két fiával, de sajnos hamarosan ő is meghalt, „a férje után ment”. Nagybátyjuk nem sok szeretetet pazarolt a két árvára, hanem ridegen bánt velük és a két fivért a közös sanyarú sors nagyon közel hozta egymáshoz. Gábor már ekkor felelősséget érzett öccse iránt és igyekezett az apát pótolni neki. Elhatározta, hogy titokban elszöknek a nagybátyjuk házából és ketten gyalog elmennek Gyulafehérvárra, a fejedelem udvarába és visszaszerzik a családi birtokot. Titokban, engedély nélkül szöktek el és gyalog indultak a székely havasok zord bércei közül szerencsét próbálni a fejedelmi udvarba. Bethlen Gábor 13 éves volt ekkor, öccse, István 11.

Ámbár a fejedelem nem adta vissza az elvett családi birtokot, de Gábort apródjai közé fogadta. Az apródok képzése elsősorban a katonáskodás tudományának elsajátításából állott. Habár Bethlen Gábor szeretett katonáskodni és nagyon jó katona is volt, de később egész életében sajnálta, hogy a tanulásában a szellemi rész el lett hanyagolva és ezt egész életében igyekezett pótolni. Oktatója a vitézi tudományokban Bocskai István volt, távoli rokona, a fejedelem főkapitánya.

Bethlennek Báthory Zsigmond fejedelem és Bocskai István oldalán fiatalon kijutott a harcokból és hogy mennyire szeretett katonaként élni, később erről azt mondta: „Csak volna más ki intézné a hadak fizetését és újítását, egyébiránt az hadviselést örömezt felvenném, és soha honomban is lakni békességben kívánnék, hanem hadakozásban tölteném egész életemet.” (Vagyis ha kizárólag harcolásból és csatából állna a vezér élete, az neki mindennél jobban tetszene, soha nem vágya semmi másra, még az otthona melegére sem.)

Bethlen Gábor olyannyira kitüntette magát a fejedelem katonai szolgálatában, hogy 1599-ben visszakapta apai örökségét tőle, amin aztán jó testvér módjára megosztotta István öccsével. 1602-ben Báthory Zsigmond végleg lemondott a fejedelemségről. Erdélyben pestis járvány, éhínség és Basta császári generális csapatai pusztítottak. Basta császári generális csapatait az osztrák császár Erdély védelmére küldte a török ellen, de ők helyette raboltak, erőszakoskodtak, mindenféleképpen sanyargatták a népet. Az eredménye az lett, hogy a magyarok felkelést szerveztek ellene, amihez Bethlen Gábor is csatlakozott, de sajnos az osztrák csapatok leverték a felkelést és így neki menekülnie kellett.

Bethlen Gábor az osztrák császár elől a töröknél keresett és kapott menedéket. A török kézen levő Nándorfehérvárra ment, ahol az osztrák rémuralom elől elmenekült egész csapat erdélyi nemes volt már. Ezek Bethlen Gáborral együtt a következtetésre jutottak, hogy a két nagy birodalom: a Habsburg és az Oszmán Birodalom közül Erdély számára a Habsburg volt a veszélyesebb. Ők fel akarták számolni Erdély önállóságát, meg akarták szüntetni benne a vallásszabadságot, osztrák vezetőket akartak ültetni a vezető pozíciókba és a magyarokat elnyomni és kihasználni, mindenképpen sanyargatni; de amikor a török támadt, nem

voltak képesek tőle Erdélyt megvédeni. Valójában az osztrák katonaság úgy viselkedett Erdélyben, mint elfoglalt ellenséges országban és rémuralmával elvette az erdélyi nemesiség kedvét bármiféle

osztrák szövetségtől. Így kapóra jött nekik a török támogatás, mert a török támogatta Erdély önállóságát a Habsburgok ellen.

Bethlen Gábor már Báthory Zsigmond fejedelemsege alatt többször járt követségben Isztambulban. Jól ismerték őt a szultán udvarában és ő maga is kiismerte a török gondolkodást, szokásokat és politikai rendszert és kapcsolatot teremtett fontos török vezetőkkel. 1604-ben már akkora befolyása volt a szultánnál, hogy az felajánlotta neki, legyen Erdély fejedelme. Ugyanakkor az Erdélyből menekült nemesek is megválasztották őt Nándorfehérváron fejedelemmé. Itt mutatkozik meg Bethlen fantasztikus politikai realizmusa: fiatal korára hivatkozva nem fogadta el a fejedelemséget, helyette megszerezte a szultán támogatását Bocskai István, egykori tanítója és támogatója számára az erdélyi fejedelemséghez. Később is mindenben támogatta egykori jótevőjét, mert hűséges és hálás szívű ember volt, aki mindenkinek fölött a népének a javát tekintette, nem pedig a saját becsvágyát. Önzetlen, jó hazafi volt tehát.

Bethlen maga vitte a szultán engedélyét Bocskainak

Erdélybe, akit ezután az erdélyi nemesség fejedelemnek választott 1604-ben. Bocskai szolgálatainak fejében Bethlennek birtokokat adományozott és fontos beosztásokat is adott neki. Bocskai István a hajdúk segítségével kiverte Erdélyből és a Partium területéről a császári seregeket. Mellé állt a kiszélesedő Habsburg-ellenes felkelésben a nemesség és az erőszakos ellenreformáció miatt lázongó városi polgárság, valamint az elnyomott jobbágyok is. 1605 végére az ország török által el nem foglalt része a szabadságharc és annak vezetője, Bocskai kezén volt. Végül is 1606-ben békét kötött Bocskai és Rudolf császár, amiben a császár biztosította a rendi jogokat - köztük a székelyek szabadságjogait is - és a vallásszabadságot, valamint átengedett hét felső-tiszai vármegyét Bocskainak. Sajnos ekkorra Bocskai már súlyos beteg volt és 1606-ban meghalt. Végrendeletében utódai lelkére kötötte a független Erdély fenntartását.

Bethlen a Bocskai szabadságharc alatt 1605-ben nősült meg, feleségül vette Károlyi Zsuzsannát, egy arisztokrata származású, mélyen vallásos, puritán lelkű árva lányt. Az esküvő eredetileg áprilisra lett kitűzve, de mert Bethlen a háborúval volt elfoglalva, csak augusztusban tudták megtartani. Házasságuk az egymás iránti kölcsönös mély megbecsülésen alapult. Három gyermekük született, akik közül azonban egy sem élt sokáig. Károlyi Zsuzsanna a vallásban keresett enyhülést mély fájdalomra és habár Bethlen mindvégig nagyra tartotta feleségét, házasságuk a nagy veszteségek terhét viselte és már nem volt boldog.

Bocskai halála után Bethlen jellemző módon még mindig nem magának szánta a fejedelmi széket, hanem Báthory Gábor, Báthory Zsigmond fejedelem unokaöccse megválasztását szervezte. A fiatal fejedelemben azt remélte, hogy egy méltó, jó fejedelem lesz Erdélynek. Sajnos azonban ez nem így történt, Báthory Gábor

kevély, nagyravágyó ember volt, akiből erkölcstelen, erőszakos, kegyetlen fejedelem lett. Bethlen mégis tartott mellette amíg tudott, de amikor az 1611-ben a Habsburgokhoz kezdett közeledni, akkor Bethlen ellene fordult, de elárulták és így a fejedelem meg akarta őt öletni és az orgyilkosság elől Bethlen Temesvárra menekült megint csak a törökhöz. A török az őket eláruló Báthory helyett Bethlen Gábort választotta meg erdélyi fejedelemmé 1613-ban. A bukott Báthory Gábor fejedelemnek csúfos vége lett, ugyanazok a hajdúk gyilkolták meg, akik valamikor a fejedelemséghez segítették őt. A legenda szerint holtteste 15 éven keresztül temetetlenül feküdt Nyírbátorban és csak 1628-ban került sor az eltemetésére – Bethlen Gábor utasítására.

Fejedelemsége első három éve Erdély gazdaságának és közigazgatásának a rendbehozatalával telt. Hozzá látott az anyagi alap megteremtéséhez, nagyszabású, a fejedelemséget védő és építő tervei megvalósításához. Első teendője a gazdaság felvirágoztatása és a kincstár feltöltése volt. A kincstárnak nagy anyagi bevételekre volt szüksége, de ezeket nem elsősorban adóból teremtette elő, hanem a fejedelmi hatáskör ésszerűbb kihasználásával. Összeíratta a fejedelmi várakat és a különböző forrásokból a fejedelemnek járó jövedelmeket. Fejlesztette az ipart és a kereskedelmet, bizonyos tevékenységeket, mint pl. a réz és sóbányászatot, egyes cikkek, mint pl. a ló, szarvasmarha, bőr, ezüst,

arany, vas, méz és viasz kivitelét állami monopólium-
má tette és ezekből az államnak nagy bevétele szár-
mazott. Külföldi mestereket hozatott Erdélybe, hogy
evvel is fejlessze az ipart. Nagyszerű gazdaságpoliti-
kájával elérte, hogy Erdély gazdag lett, és habár a tör-
öknek adót kellett fizetnie, ez az összeg eltörpült Erd-
ély évi jövedelme mellett, ami Bethlen alatt évi közel
félmillió arany volt, óriási összeg egy ilyen viszonylag
kis fejedelemségnek.

Ezt a bevételt Erdély gaz-
dasági függetlenségének
megteremtése mellett az
állandó hadsereg létreho-
zására és fenntartására is
fordította. Csak ez tudta
biztosítani a belső békét és
biztonságot, de a hadsereg
végső és legfőbb feladata
Magyarország egyesítése
lett volna. Korszerű had-
sereget szervezett nagy-
részt zsoldosokból, szabad
hajdúkból és székelyekből.

Mátyás király Fekete Sere-
ge óta ez volt az első állandó magyar hadsereg. Ebben
a hadseregben szigorú fegyelem volt. Bethlen gyakran
ellenőrizte a kiképzésüket, nem egyszer órákon ke-
resztül maga vezette azt és a harcban is élen járt szem-
élyesen.

Amikor 1618-ben kitört a harmincéves háború, fel-
használta az alkalmat és harcot indított a Habsbur-
gok ellen. 1619-en a csehek szövetségeseként indult
harcba, három hónap alatt elfoglalta az egész királyi
Magyarországot, kezébe került a Szent Korona is.
1620-ben az országgyűlés megválasztotta őt magyar

királynak. Itt megint Bethlen fantasztikus reálpoliti-
kai érzéke jelentkezett, amikor nem koronáztatta meg
magát, mert nem érezte magát elég erősnek ahhoz,
hogy egyszerre szálljon szembe az osztrák császárral
és a török szultánnal. 1622-ben békét kötött a császár-
ral, megkapta a hét felső-tiszai vármegyét és a császár
ismét ígéretet tett a vallásszabadság biztosítására. De
mert a császár nem vagy csak részben tartotta be a
békében tett ígéreteit, Bethlen nem mondott le Erdély
és Magyarország egyesítéséről, folytatta Habsburg el-
lenes harcát, amihez erősebb szövetségeseket keresett.
Szövetségbe lépett a protestáns hatalmakkal: Angliá-
val, Hollandiával, Svédországgal és Dániával és ismét
nagy sikereket aratott a csatákon, a császár számos
nagy hadvezérét megverte. Ismét elfoglalta a királyi
Magyarországot, de sikereit nem tudta kihasználni
szövetségesei vereségei miatt, így csak azt tudta elérni,
hogy a császár megerősítette az 1622-es békét.

Négy évvel első felesége halála után feleségül kap-
ta mintegy a protestáns ügy szolgálatában tett érde-
mei jutalmául Brandenburi Katalint, Vilmos György
brandenburi választófejedelem húgát. Felesége élet-
vidám, szép nő volt, aki 24 évvel volt fiatalabb Bethlen
Gábornál. Ez a házasság legalább is Bethlen részéről
szerelmi házasság volt, igyekezett mindenben kedvé-
re járni fiatal, szórakozást kedvelő feleségének. Habár
addig unokaöccsét, István öccse szintén István nevű
fiát szánta utódnak a fejedelmi székben és erre nevelte,
taníttatta őt, de már két hónappal a házasságkötésük

után 1626 májusában utódjául választotta meg a felelőséget a gyulafehérvári országgyűléssel.

Bethlen uralmának talán legszebb része a szellemi értékek fejlesztése és ápolása volt. Az irodalom, művészet és közoktatás szívégye és nagy támogatója volt, aki maga is nagyon szeretett olvasni. Külön kocsin mindenhol magával vitte kedvenc könyveit, hogy sohase legyen olvasmány nélkül. Még a harcban is elkísérte őt egy egész szekérnyi könyv. Könyvtárakat és iskolákat alapított, Gyulafehérváron főiskolát is, bőkezűen támogatta magyar ifjak külföldi tanulását, ugyanakkor külföldi tudósokat Erdélybe hívott. Megtiltotta, hogy a jobbágyok gyerekeinek iskolába járását a földesúr megakadályozhassa. Első volt a magyar uralkodók között, akinek egyetemes kultúrpolitikája volt. Nem véletlen, hogy Bethlen Gáborról később az a jelenet maradt meg a köztudatban, amint éppen tudósaival értekeznek.

Dósa Géza: Bethlen Gábor tudósai között

Mélyen vallásos református ember volt, aki huszonhatszor olvasta végig a bibliát sőt „Gyakorta való buzgó könyörgést kíván az Isten” kezdettel református éneket is írt. Életében isteni megbízást, küldetést látott, lelke mélyéig meg volt győződve arról, hogy Isten őt rendelte nemzete védőjének és megtartójának. Valláspolitikájában türelmes volt, szabad vallásgyakorlást biztosított a katolikusoknak, a különféle protestáns felekezeteknek és a zsidóknak, sőt befogadta a Spanyolországból az inkvizíció által elűzött zsidók egy részét. Egyedül az unitáriusokat nem szenvedhette, de őket sem háborgatta.

Amíg egészsége engedte, nem élt mértékletes életet. Szerette a lakomákat és különösen szerette a csípős friss mustbort. Az érlelt borról – vagyis arról a borról, amit mi ma fogyasztunk – az volt a véleménye, hogy az csak kocsisoknak való. Vélhetőleg ennek az volt az oka, hogy akkoriban még nem tudták, hogyan kell a bort eltartani és az óbor ecetes és keserű lett. Egyszer úgy leitatta a császári követet (Meggaut volt a derék ember neve), hogy az a magyar ügy lelkes barátja lett és csak azon sírdogált, hogy „mit tehet ő otthon egymaga a sok német között magában”. Napjait reggeltől estig kemény testi és szellemi munkával töltötte. Így léhaságnak nem maradt sok helye az életében. Mindazonáltal nagy örömét lelta a szép öltözködésben, a ruhák és fegyverek díszében. Ízlése kissé keleties volt, az élénk színeket és feltűnő anyagokat kedvelte. Udvari ünnepeken, nyilvános alkalmakkor szerette a pompát és élvezte a jó szervezést, a gazdagság mutogatását.

Életében sokszor nézett bátran farkasszemet a halállal, de teljes erejével ragaszkodott az élethez. Élete végén sokat szenvedett előrehaladó betegségtől. Már korábban is asztma kínozta, majd vízkórságban szenvedett, ami valamilyen szívbetegség korabeli neve volt. „A kínos halál elől én magam is megfutnék...” – mondja, de ugyanakkor gyötrelmei között megadással szemlélte a koporsóját. 1629 novemberében halt meg 49 évesen Gyulafehérvárott. 16 évig uralkodott mint Erdély fejedelme, ezalatt alkotta meg élete főművét, a „tündérvárost”.

BETHLEN JELENTŐSÉGE, NAGYSÁGA, HATÁSA AZ UTÓKORRA

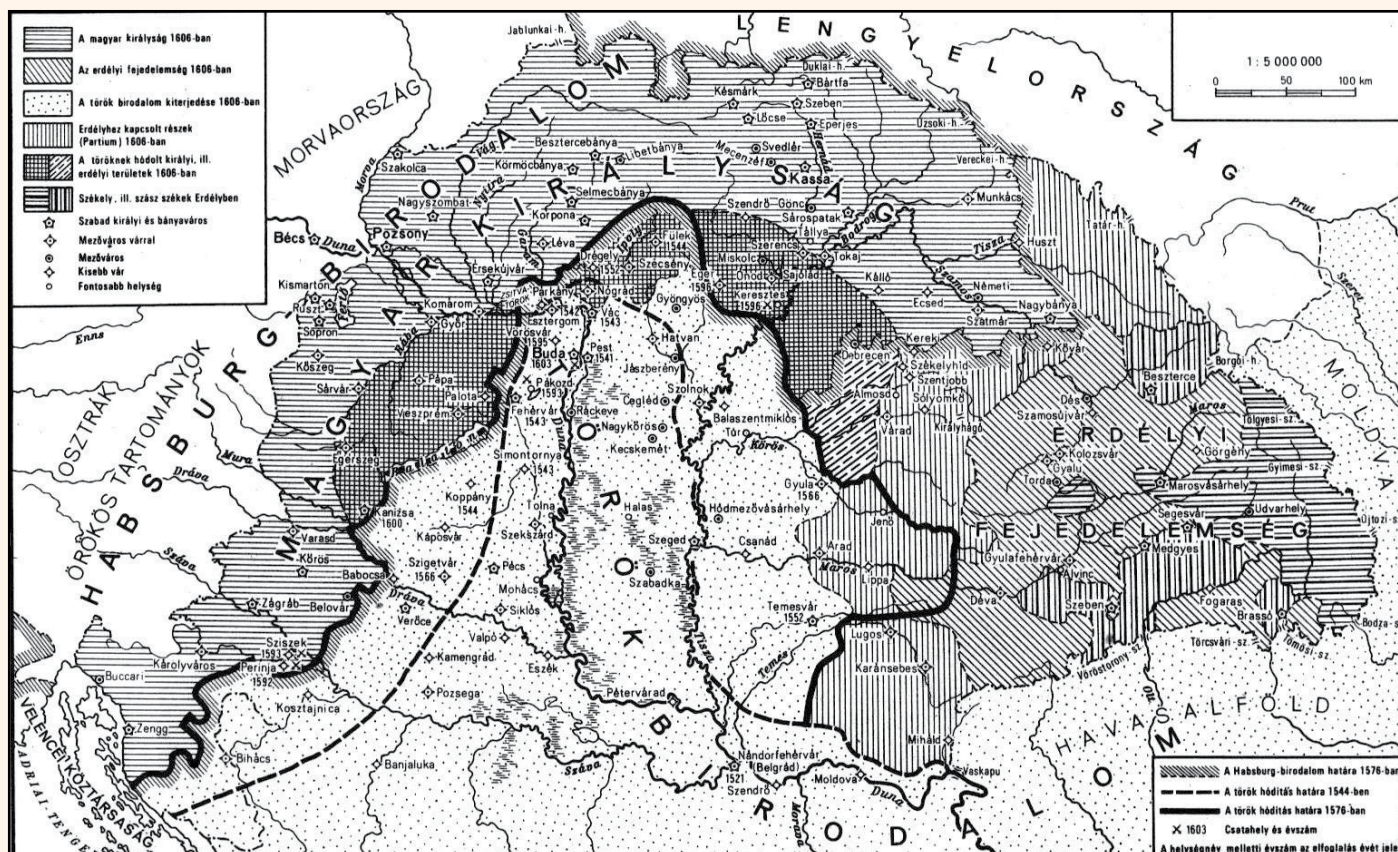
„Avagy ne született, avagy örökké élt volna!”

– így sóhajtott fel Bethlen halála után egyik kortársa. Mit akart evvel mondani? Talán hogy a rosszat, a keserveset, a sanyarút könnyebben viseli az ember, ha nem tudja, hogy lehetne ez, hogy volt ez másként is. Hogy lehet egy virágzó fejedelemségben, jó és igazságos fejedelem atyai gondoskodása alatt biztonságban élni, gyarapodni. Bethlen fejedelem úgy irányította az Erdélyi Fejedelemséget, olyan ügyesen lavírozott a két nagy birodalom: a Habsburg Német-római Császárság és az Oszmán (török) Birodalom között, hogy uralkodása tizenhat esztendejét az utókor egyenesen aranykornak nevezte. Bethlen legfőbb céljának tartotta Erdély felvirágoztatását, békés gazdagodását. Ez nem kis gondjába, fáradságába került neki. Erről

egyszer így nyilatkozott: „Soha senki azt nem hihe-ti, mennyi gonddal, búsulással, éjszakai-nappali sok nyugtalansággal főtöréssel viszem én naponként véghez az országra való gondviselést, hanem csak az, aki szemeivel látja.”

Megjelenésére nézve „öles (magas) termetű, arányos testalkatú férfi volt, külseje szigorú és nem mindennapi erőt sugárzó, az asztalnál nyájas, a társaságban szellemes, a fogadáson méltóságteljes s a tanácskozásban határozott.”

Katonaként negyvenkét csatában vett részt és öszszemérte kardját Európa akkori leghíresebb hadvezé-reivel és senki sem győzte őt le. De talán mert gyer-mekkorában az oktatása szülei halálával idejekorán félbeszakadt és egészen fiatalon, 13 évesen el kellett kezdenie a katonaeletet, az oktatást mindig nagyra

becsülte, ő maga soha nem szűnt meg tanulni, a hadjáratokba is könyveket vitt magával és szenvedélyes levelező volt. Állandó levelezésben állt sok külföldi tudóssal, de fejedelmi udvarában is jeles gondolkodókat tartott maga mellett származásukra, vallásukra való tekintet nélkül. Művelt vezetőréteg kinevelésén fáradozott, ezért sok nemes ifjút külföldi egyetemeken taníttatott. Az 1622-es országgyűlésen törvényt hozott a gyulafehérvári akadémia létrehozásáról és felállítását bőkezűen támogatta. Törvényben mondta ki, hogy 1000 Ft büntetést fizetnek azok a földesurak, akik jobbágyuk fiát nem engedik tanulni, iskolába járni. Gyulafehérvárott gazdag könyvtárat létesített.

*Ő teremtett itt egy kis Tündérkertet,
midőn ostobán vérzett Európa.
mit nagy elméje és kis népe növelt meg.*

*S azóta mind azt sugározza Erdély:
Békét hozott a sok religióba,
hatalmasabb az ész a fegyvereknél.*

(Tóth István: Bethlen Gábor)

religió: vallás

Bethlen politikai nagysága a történelmi helyzet reális felismerésén alapult és a fejedelem rendkívüli tehetsége tette lehetővé Erdély gazdasági és szellemi felvirágoztatását.

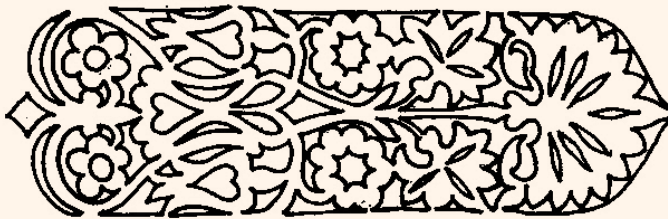
Bethlen Gábor 2013. október 23-án felavatott szobra Kolozsváron a Kétágú református templom udvarán (Péterfy László alkotása)

MAGYARÁZATOK

- A magyar Szent Korona: A Magyar korona különbözik minden más koronától abban, hogy míg más országok uralkodói számos különböző koronát hordtak (pl. Londonban a Towerben megnézheted az angol királyok koronáinak nagy részét), addig nekünk, magyaroknak csak egy koronánk van és ez mind a mai napig a magyar államhatalom jelképe, a magyar államnak felel meg. És mert ma a legfőbb államhatalom Magyarországon a magyar Parlament, ezért 1999-ben átvitték a koronát a jogarral és az országalmával együtt a Parlamentbe, ahol látogatók meg is tekinthetik.

- A protestantizmusról és annak hatásáról a magyarokra: a 4. Pontban már részletesen írtam a reformációról. Itt csak azt szeretném még megjegyezni, hogy a protestantizmus Magyarországon a mohácsi csatavesztés után egységesen és sikerrel terjedt és pedig a magyarul beszélő lakosság körében a radikálisabb helvét irányzat (akiket ma reformátusoknak hívunk), a királyi Magyarország németek által is lakott városaiban pedig az evangélikus. A protestáns magyarokban erősen élt és él az a mély meggyőződés, hogy a Mohácsi vész, az ország széthullása, a török megszállás, a katolikus főpap György Barát, az ország bíborosának meggyilkolása mind Isten büntetése. A magyarok Isten választott népe, akik azonban bünt követtek el és evvel Isten büntetését váltottuk ki. Fontos ez pl. a református Kölcsey Ferenc által írt Himnusz megértésében is, amiben azt énekeljük:

*„Mebűnhődte már e nép
A múltat és jövődöt”*

De már sokkal korábban is Tinódi Sebestyén ezt írja:

*„Támaszta Isten az keresztyén népre
Pogány fejedelmet nagy veszedelmökre
Jelösb en mindennél az magyar nemzetre
Parancsolat-szegésért büntetésre”.*

- Hajdúk: eredetileg marhapásztorok voltak. A csorda őrzése időnként fegyveres fellépést is igényelt, mert meg kellett védeni a rablóktól és a ragadozó állatoktól. A török háborúk idején a fegyverforgatásban járatos hajdúkat idővel szívesen fogadták fel katonai feladatokra. Csatlakoztak hozzájuk kisnemesek, végvári katonák és szökött jobbágyok és kialakult egy új fegyveres csoport. Amikor Bocskai Istvánt 1604-ben a Habsburgok perbe fogták, a hajdúk mellé álltak és evvel indult el az 1604-es Bocskai

kai-féle szabadságharc. Hálából Bocskai nemesi kiváltságokat és földet adott nekik, letelepítette őket. „Hajdú vitézeink, a mi régi szabadságaink visszaszerzői és bajnokai, abban a hazában, amelyben harcoltak, tiszteletet és szabadságot nyerjenek.” Ma

az ő emlékezetüket őrzi a sok Hajdú- nevű helység Magyarországon, valamint Hajdú-Bihar megye is.

- Székelyek: magyar tudatú és magyar nyelvű népcsoport, akik kollektív nemesi kiváltságokkal rendelkeztek: adómentességgel és fegyverviselési joggal cserébe a határok védelméért és a királynak nyújtott katonai szolgálatért. Elsősorban Erdély délkeleti részén található Székelyföldön élnek, de székelynek vallja magát a Brassótól Nagyszebenig húzódó, ún. Szászföld magyarajkú lakosságának nagy része is. A székelyek a hagyomány szerint a hunok leszármazottjai.
- Szászok: a németiség egyik csoportja, de Magyarországon szászoknak nevezik az erdélyi és a szepességi németeket is, akiknek ősei a 12. századtól telepedtek le a Magyar Királyság e területein. Ezeknek

a népcsoportoknak azonban csak a neve azonos a németországi szászokkal, mivel többségük nem a szász területekről, hanem a nyugatabbi Rajna-vidékről vagy a délebbi területekről származott.

